

15

PAVASARA TRADĪCIJAS

Temati

- Gadalaiki
- Gadskārtu svētki un tradīcijas
- Tautas ticējumi un mīklas
- Daži dzīvnieki

Gramatika, valodas lietojums

- Tiešo un atgriezenisko darbības vārdu vienkāršie laiki (atkārtojums)
- Pavēles, vēlējuma un vajadzības izteiksme (atkārtojums)
- Deminutīvi
- Lietvārdi ar izskanām *-šana, -šanās*
- Salikti teikumi

Ievads

Kad sākas pavasaris? Ko jums nozīmē pavasaris?

Sarakstiet pavasara pazīmes!

nav sniega zied puķes

putni... gripa

meitenēm mugurā ir... ēst saldējumu

studenti ir noguruši dienas ir...

sēdēt parkā uz sola

Veidojiet teikumus!

Pavasaris sākas 21. martā.

Pavasaris sākas ar pirmajām siltajām dienām.

Pavasaris ir tad, kad vairs nav sniega.

Teksti un uzdevumi

Puiši un pavasaris

Jānis: Man šķiet, ka tu visu laiku esi sliktā omā. Vai kaut kas ir noticis?

Toms: Liec mani mierā!

Jānis: Es tevi nesaprotu. Ir taču brīnišķīgs laiks! Ir jau pavisam silts, sniega vairs nav...

Toms: Tieši tā, nav sniega. Bet es gribēju nedēļas nogalē slēpot. Tagad nezinu, ko darīt. Laikam palikšu mājās un skatīšos televizoru.

Jānis: Labāk ejam pastaigāties pa pilsētu. Saulīte spīd, parkā zied puķītes, meitenes staigā ūlos svārciņos...

Toms: No puķēm man ir alergīja. Tāpēc arī man nepatīk pavasaris — man tas vienmēr sākas ar alergiju vai ar gripu. Tikai maijā būs labāk.

Jānis: Es turpretī katru gadu marta beigās atmostos no ziemas miega. Gribu baudīt pavasari! Es jau zinu, ka šajā pavasarī noteikti iemīlēšos. Jo kas būtu pavasaris bez mīlestības?

Toms: Interesanti. Un kurā meitenē tad tu iemīlēsies?

Jānis: To es vēl nezinu. Tas arī nav tik svarīgi...

Kam patīk pavasaris, kam nepatīk? Kāpēc?

Kas guļ ziemā un atmostas pavasarī?

Kā jūs domājat — kurā meitenē Jānis iemīlēsies? Un Toms?

Vai jūs arī šopavasar iemīlēsities?

15.1. Lasiet komiksa tekstu skaļi un izteiksīgi!

Kādu efektu šajā komiksā rada deminutīvi?

15.2. Veidojiet deminutīvus vienskaitlī un daudzskaitlī!

putns →	<i>putniņš, putniņi</i>	kaķis →	
vēders →		brālis →	
bērns →		puisis →	
meita →		meitene →	
māsa →		puķe →	
diena →		saulē →	

Uzmanību: līdzskanu mijai!

laiks → laiciņš	k → c	sniegs → sniedziņš	g → dz
roka → rociņa		draugs → draudziņš	
svārki → svārciņi		luga → ludziņa	

15.3. Ierakstiet vārdus deminutīvā!

Paraugs. *Cik mazas pankūciņas!*

- Cik garšīgi _____!
 Māja ir liela, bet _____ mazi.
 Netālu ir mazs _____.
 Mazā _____ aug mazi _____.
 Bērns zīmē mazus _____.
 Bērnam vēl ir maza _____.
 Tavs _____ nebija labs.
 Šeit netālu ir mazs un labs _____.
- (pankūkas)
 (pīrāgi)
 (logi)
 (parks)
 (parks, kokai)
 (cilvēki)
 (roka)
 (joki)
 (krogs)

5.4. Rakstiet dialogu: meitenes un pavasaris! (sarunājas īeva un Ilze)

5.5. Kad latvieši svin šos svētkus? Ierakstiet un stāstiet!

Jāni, Miķeļi, Māras, Mārtiņi, Ziemassvētki.

24.06. — 24. jūnijā latvieši svin

15.08. —

29.09. —

10.11. —

25.12. —

Kurus no šiem svētkiem svin arī jūsu zemē?

Gadalaiki un gadskārtas

Latvija atrodas Ziemeļeiropā, un tāpēc gadalaiki Latvijā ļoti atšķiras: vasaras parasti ir siltas, bet ziemas var būt ļoti aukstas, vasarā dienas ir garas un gaišas, ziemā — ītas un tumšas. Senos laikos gadalaiki noteica cilvēku ikdienu — katrā gadalaikā bija jādara citi darbi. Mūsdienās lielākā daļa cilvēku strādā birojos vai fabrikās. Vai ārā zaļo zāle vai snieg sniegs — tas darbā nav tik svarīgi. Taču gadalaiku mijām joprojām ir liela nozīme cilvēku dzīvē — pavasarī mēs jūtamies citādi nekā rudenī, mēs citādi ģērbjamies, mums garšo citi ēdieni.

Gadalaiku mijū no seniem laikiem atzīmē ar dažādām tradīcijām. Tā radās svētki, kurus mēs svinam vēl tagad.

Kāpēc gadalaiki agrāk bija svarīgi cilvēka dzīvē?

Kā jūs domājat — vai gadalaikiem arī mūsdienās ir liela nozīme cilvēka dzīvē?

Kas jums garšo vasarā, kas — ziemā?

Ziemas beigas

Pirms pavasarīs sākas, jābeidzas ziemai. Daudzās Eiropas kultūrās ziemas beigas atzīmē ar jauniem svētkiem. Latvijā tos sauc par Meteņiem (vai arī: Vastlāvis, Pīrāgu diena, Miesmetis, Aizgavēņi). Vairākās zemēs svarīgs šo svētku elements ir masku gājiens. Latvijā masku gājieni notiek dažādos vakaros visu ziemas laiku, pirmo reizi Mārtiņos, bet pēdējo reizi — Meteņos. Šo latviešu paražu sauc **ķekatas** — cilvēki iet **ķekatās**. Tas nozīmē, ka viņi tērpjas dažādās maskās, iet ciemos pie kaimiņiem, dzied dziesmas un dejo. Meteņos vīrieši velk mugurā sieviešu drēbes, bet sievietes — vīriešu drēbes. Tipiskas Meteņu maskas ir arī dažādi dzīvnieki — lācis, āzis, govs, kaza un citi.

Jautra Meteņu paraža ir vizināšanās. Meteņu dienā bērni ar ragaviņām brauc lejā no kalniņa. Viņi cenšas braukt ļoti tālu, jo ir tāds ticējums: jo tālāk skrien ragaviņas, jo garāki aug lini. Braucot bērni skaļi sauc: „Manam tēvam gari lini!”, „Manam tēvam vēl garāki!”, „Manam tēvam vēl garāki, zelta poga galiņā!”

Tradicionālie Meteņu ēdieni ir pīrāgi un cūkgāļa, sevišķi cūkas kājas un cūkas galva — īpašas delikateses ir ausis un šņukurs. Cūkas šņukuru dod bērniem — saka, tad viņi labi iemācīsies rakstīt. Diena pēc Meteņiem ir Pelnu diena. Katoļu baznīcā ar šo dienu sākas gavēnis, kas ilgst līdz Lieldienām. Gavēņa laikā nedrīkst ēst gaļu.

Kāpēc Meteņus sauc arī „Pīrāgu diena”, kāpēc — „Aizgavēņi”?

Kad pie jums ir gavēņa laiks (vai laiki)? Ko tad nedrīkst ēst?

15.6. Miniet mīklas! Atrodiet mīklās deminutīvus un pasakiet, kāds ir pamatvārds!

Uz vienu no šīm mīklām atbilde ir „lini”. Kura tā ir?
Un kāda ir atbilde uz parējām mīklām? Arī tie ir augi!

Sarkans vīriņš,
Zaļa bārdiņa.

Mazi, mazi vīriņi
Zilām galviņām.

Mazs, mazs vīriņš, daudz kažociņu.
Kas to izgērbj, tas gauži raud.

15.7. Masku gājieni

Vai jums patīk iet masku gājienā?

Kuras pilsētas pasaulei ir slavenas ar masku gājieniem? Kā un kad tie notiek?

Kurā no šīm vietām jūs gribētu piedalīties masku gājienā? Kāpēc?

Pavasara sākums

Laiks starp Meteņiem un Liieldienām ir gaidīšanas laiks. Latvijā pavasaris atnāk lēni, pakāpeniski. Dienas kļūst garākas, gaišākas, sniegs kūst, upēs iet ledus, daba mostas. Latviešu tradicionālajā kultūrā dažas dienas ap pavasara saulgriežiem ir saistītas ar dabas atmodu: Ģertrūdes diena (17. martā), Benedikta diena (21. martā) un Māras diena (25. martā). To sauc arī: pavasara Māras, Kāpostmāras, Kāpostnīca). Ģertrūdes diena ir kustoņu diena — šajā dienā no ziemas miega mostas kukaiņi, mušas, čūskas. Zemnieki nedrīkst sēt jo to, ko sēj šajā dienā, kukaiņi apēdīs. Nedrīkst runāt par čūskām, citādi tās ienāk mājās. Arī lielākais meža zvērs — lācis — mostas vienā no šīm dienām. Viens ticējums ir šāds: Ģertrūdes dienā lācis griežas uz otiem sāniem, bet Benedikta dienā viņš ceļas augšā. Pēc cita ticējuma lācis mostas Māras dienā. Tāpēc šajā dienā cilvēkiem ir jāceļas ļoti agri ja tu necelsies agrāk par lāci, viņš tev dos savu miegu un tu visu gadu būsi miegapūzns.

15.8. Izvēlieties atbilstošas vārdformas un ierakstiet tās teikumos!

modās, mostos, mostas, atšķiras, atšķīrās, ceļas, celies, jāceļas, griezās, griežas, jāgriežas, jūtas, jutās, jūtos, jutos

1. Pavasarī daudzi cilvēki _____ labāk nekā ziemā. Es arī—pavasarī es vienmēr _____ brīnišķīgi!
2. Ar ko studenti _____ no lāčiem? Lāči pavasarī _____ no ziemas miega, bet studentiem pavasarī nāk miegs.
3. Kāpēc Māras dienā ir agri _____? Ja tu šajā dienā _____ vēlāk par lāci, viņš tev atdod savu miegu!
4. Pirms lācis _____ augšā, viņš vēlreiz _____ uz otriem sāniem.

Katru dienu es **mostos** sešos.

Vakar es **pamodos** jau piecos.

Vasarā es vienmēr **ceļos** agri.

Vakar es **piecēlos** pussešos.

Cikos tu parasti **mosties**? Cikos tu **celies**?

Cikos tu vakar **pamodies**? Cikos tu **piecēlies**?

Atgriezeniskie darbības vārdi (refleksīvie verbi): tagadne, pagātne

	(at-, pa-) mosties	(pie-) celties	(ap-, iz-) gērbties	(at-, pa-) griezties
tagadne	es most-os	ceļ-os	gērbj-os	griež-os
	tu most-ies	ceļ-ies	gērb-ies	griez-ies
	viņš, viņa, viņi, viņas	most-as	gērbj-as	griež-as
pagātne	viņš, viņa, viņi, viņas	mod-ās	gērb-ās	griez-ās

15.9. Vai tas ir normāli? Pārrakstiet tekstu pareizi! ☺

Katru dienu viņš gērbjas septiņos. Tad viņš mazgājas un brokasto. Pēc tam viņš ceļas. Beidzot viņš mostas. Diena sākas!

15.10. Stāstiet, kā sākas jūsu diena?

Cikos jūs parasti mostaties, ceļaties, mazgājaties, gērbjaties, brokastojat?

Kā tas bija vakar?

Jautājiet viens otram!

15.11. Miniet mīklas! Atrodiet mīklās deminutīvus un pasakiet, kāds ir pamatvārds?

3 mīklas—1 atbilde:

Maza, maza baznīciņa, ne
durvju, ne logu.

Maza, maza muciņa,
divējāds alutiņš.

Uzliek uz galda—paliek balts,
nokrīt zemē—paliek dzeltens.

Vai jums ir līdzīgas mīklas ar to pašu atbildi?

Pēc pavasara saulgriežiem dienas ir garākas par naktīm. Tad Latvijā tāpat kā citur Eiropā svin Lieldienas, un tāpat kā citur, ļoti svarīgas šajos svētkos ir olas. Apaļā ola ir saules simbols, bet tā arī simbolizē dzīvību, auglību. Olas krāso, dāvina citiem, ar tām spēlē spēles un, protams, tās ēd. Krāsas var nopirkt veikalos, taču latvieši arī mūsdienās labāk lieto dabiskas vielas olu krāsošanai. Baltas olas vāra kopā ar sīpolu mizām, tad tās kļūst dzeltenīgi brūnas, vai ar dažādām lapām, lai tās kļūtu zaļas. Izplatīta Lieldienu paraža ir sišanās ar olām: katrs ḥem rokā vienu olu un sit ar to pret citu olu. Ja tava ola saplīst, tu zaudē, un tev ir jāatdod ola uzvarētājam. Saka arī: kam stiprāka ola, tas ilgāk dzīvos.

Cita latviešu Lieldienu tradīcija ir šūpošanās. Šūpoles stāv no Lieldienu sestdienas līdz svētdienai pēc Lieldienām, un tās izmanto sevišķi jaunieši. Daži ticējumi: jo augstāk šūpojas, jo labāka būs raža; jo vairāk Lieldienās šūpojas, jo mazāk visu gadu nāks miegs; Lieldienās ir jāšūpojas, lai vasarā nekostu odi un citi kukaiņi.

Lieldienās ir agri jāceļas, vēl pirms saules. Kad saule lec, ir jāmazgājas upē vai avotā, vislabāk tādā, kas tek uz austrumiem. Tad cilvēks visu gadu paliks stiprs un jautrs.

Pēc Lieldienām pavasaris pāriet vasarā. Pēc tradicionālā kalendāra Latvijā vasara sākas jau 23. aprīlī. Tā ir Ūsiņa diena. Protams, laika apstākļi šajā dienā bieži vien vēl nav vasaři! Taču pēc tradīcijām tad sākas vasaras darbi: sēja un gani. Ūsiņi tradicionāli ir pirmā ganu diena, kad pirmo reizi laiž ārā zirgus un govis. Kad vakarā gani nāk mājās, viņus apļej ar ūdeni. Šo tradīciju sauc rumulēšanās. Rumulēties var arī citos gadījumos, kad kādu darbu pavasarī dara pirmo reizi. Ja laiks ir silts, tas varētu būt ļoti jautri...

Ūsiņš bija seno baltu dievība. Pēc kristietības tradīcijas 23. aprīlis ir Svētā Jurģa diena, tāpēc to dienu sauc arī Jurģi. Gan Ūsiņu, gan Jurģi uzskata par zirgu patronu.

15.12. Tautas ticējumi — tradicionālas laika un rāžas prognozes.

Lasiet ticējumu sākumu, domājiet, kā tie var turpināties!

Pēc tam klausieties 2 reizes un grupās uzrakstiet, ko atceraties!

Paraugs. Ja Māras naktī salst, tad sals 40 naktis.

Ja Vastlāvī snieg vai līst, tad būs bagāts sēnu un ogu gads.

Ja Mārtiņa dienā sniegs uz jumtiem,

Ja vasara ir karsta,

Ja pavasaris ir lietains,

Ja Miķeļos vējš pūš no ziemeļiem,

Ja pavasara pirmā puse ir slapja,

Ja pirmo Lieldienu lietus līst,

Ja Meteņos vējains laiks,

Ja Jurģa dienā saule spīd,

Ja vakarā debesis sarkanas,

Ja bezdelīgas lido zemu,

Ja 27. jūnijā līst lietus,

Ja Ziemassvētku un Jaungada naktī pie debesīm daudz zvaigžņu,

5.13. Sarakstiet vārdus!

Kas var kust? *sniegs*, _____

Kas var kost? *odi*, _____

Kas var saplīst? *ola*, _____

Uzrakstiet dažus teikumus ar šiem vārdiem!

Paraugs. *Kad saule spīd, sniegs kūst. Kad sitas ar olām, viena ola saplīst.*

5.14. Sarakstiet pēc iespējas vairāk vārdu ar doto sakni!

dien-: *diena, Lieldienas...*

aug- / audz-: *augt, ...*

dzīv-: *dzīve, ...*

zīm-: *nozīme, ...*

5.15. Kad svin Lieldienas? Kuri no šiem vārdiem ir vajadzīgi, ja gribat skaidrot, kā nosaka Lieldienu datumu?

diena, nakts, nedēļa, ola, pavasaris, pēc, pilnmēness, pieci, piektiena, pirms, saule, saulgrieži, svētdiena, sniegs, ziemā, Ziemassvētki

Uzrakstiet!

Lieldienas ir _____

Bet kad ir Meteņi? _____

5.16. Lasiel teikumus! Pēc parauga uzrakstiet lietvārdu un darbības vārdu!

Paraugs. *Mans vaļasprieks ir ceļošana.* *ceļošana — ceļot*

Jautra Meteņu paraža ir vizināšanās. *vizināšanās — vizināties*

1. Kad es biju maza, es aizrāvos ar zīmēšanu. _____

2. Cita latviešu Lieldienu tradīcija ir šūpošanās. _____

3. Olu krāsošanai latvieši lieto sīpolu mizas. _____

4. Izplatīta Lieldienu paraža ir sišanās ar olām. _____

5. Mana dzimšanas diena ir februārī. _____

6. Laiks starp Meteņiem un Lieldienām ir gaidīšanas laiks. _____

7. Mans vaļasprieks — tikšanās ar draugiem. _____

Kā var teikt citādi, ja negrib lietot lietvārdu ar piedēkli -san-? Veidojiet teikumus!

Paraugs. *Mans vaļasprieks ir ceļošana.* → *Man loti patīk ceļot, es bieži ceļoju.*

1. _____

2. _____

	Vienskaitlis	Daudzskaitlis
Nominatīvs (kas?)	šūpo-šan-ās	šūpo-šan-ās
Genitīvs (kā?)	šūpo-šan-ās	šūpo-šan- os
Datīvs (kam?)	-	-
Akuzatīvs (ko?)	šūpo-šan- os	šūpo-šan-ās
Lokatīvs (kur?)	-	-

15.17. Tradīcijas un paražas Latvijā

Atrodiet tekstos informāciju par šīm paražām: *masku gājiens, vizināšanās, olu krāsošana, sišanās ar olām, šūpošanās, rumulēšanās.*

Veidojiet tabulu!

kas? kā to sauc?	ko dara? kā to dara?	kad to dara?	kāpēc? (ticējumi)
masku gājiens ķekatas			

Ja jūs zināt vēl citas latviešu paražas, papildiniet tabulu ar tām!

15.18. Pavasara tradīcijas pie mums

Kuras paražas pazīstamas gan Latvijā, gan jūsu zemē? Kas ir kopīgs, kas atšķiras?

Piemēram: *Arī pie mums sitas ar olām, bet ticējumi ir citi...*

Kādas citas pavasara tradīcijas pazīstamas jūsu zemē? Stāstiet par tām pēc shēmas: kā to sauc? ko dara, kā to dara? kad to dara? kāpēc to dara?

15.19. Atrodiet teikumu turpinājumus!

1. Meteņos bērniem jāēd cūkas šņukurs,
2. Jo tālāk brauc ragaviņas,
3. Ģertrūdes dienā nedrīkst runāt par čūskām,
4. Ko Ģertrūdes dienā sēj,
5. Kas Māras dienā ilgi guļ,
6. Jo vairāk Lieldienās šūpojas,
7. Kas Lieldienās agri no rīta mazgājas avotā,
8. Kam ola stiprāka,

- a. to kukaiņi apēdīs.
- b. tas visu vasaru paliks stiprs un jautrs.
- c. tas dzīvos ilgāk.
- d. tam lācis atdod savu miegu.
- e. tad viņi labi mācīsies rakstīt.
- f. jo mazāk visu gadu nāks miegs.
- g. jo garāki aug lini.
- h. citādi tās ienāks mājās.

15.20. Atrodiet teikumu turpinājumus!

1. Lieldienās ir daudz jāšūpojas,
2. Kas Lieldienās daudz šūpojas,
3. Jo vairāk Lieldienās šūpojas,
4. Ja Lieldienās daudz šūpojas,
5. Lieldienās ir jāšūpojas,

- a. jo mazāk vasarā kodīs odi.
- b. lai vasarā nekostu odi.
- c. citādi vasarā odi daudz kodīs.
- d. to vasarā nekož odi.
- e. tad vasarā nekož odi.

15.21. Rakstiet turpinājumus! Izdomājiet variantus!

Ģertrūdes dienā nedrīkst sēt, ...
 Māras dienā ir jāceļas agri, ...
 Lieldienās ir jāmazgājas upē, ...

Pārbaude

15.22. Ierakstiet dotos darbības vārdus pareizajā formā!

mazgāties, rūpēties, nodarboties, justies, smieties, celties

Kā es _____ par savu veselību.

Es vienmēr _____ agri.

Es _____ ar aukstu ūdeni.

Es _____ ar sportu.

Es bieži _____.

Es _____ lieliski.

15.23. Rakstiet par pavasara tradīcijām Latvijā un / vai pie jums!

15.24. Iedomājieties un uzrakstiet, kā būtu...

Ja es būtu lācis...

Ja es būtu ola...

Vārdi un frāzes

liec mani mierā	dzīvība
tieši tā	dzīvnieks
alerģija	fabrika
apaļš, apaļa	gadskārta
apliet (aplej, aplēja) ← liet	gājiens
atmoda	gans; gane
atšķirties (atšķiras, atšķīras): tu atšķiries	gauži = ļoti
atzīmēt (atzīmē, atzīmēja)	gavēnis
auglība	govs s., dsk. nom. govis, dsk. ģen. govju
avots	griezties (griežas, griezās): tu griezies
āzis	gripa
baznīca	ģērbties (ģērbjas, ģērbās): tu ģērbies
bezdelīga	iemīlēties (iemīlas, iemīlējās)
brokastot (brokasto, brokastoja)	ilgt (ilgst, ilga) parasti 3. pers.
celties (ceļas, cēlās): tu celies	izģērbt (izģērbj, izģērba): tu izģērb
censties (cenšas, centās): tu centies	izmantot (izmanto, izmantoja)
citādi	izplatīts, izplatīta
cūka	justies (jūtas, jutās)
cūkgāja	katoļu ģen. katoļu
čūska	kaza
dabisks, dabiska	kost (kož, koda): tu kod
delikatese	kristietība
dūkt (dūc, dūca): tu dūc	kukainis
dzeltenīgs, dzeltenīga	kust (kūst, kusa): tu kūsti
	kustonis

lācis	saulgrieži <i>tikai dsk.</i>
lēkt (lec; lēca) (par sauli)	sēt (sēj, sēja): tu sēj
Lieldienas <i>parasti dsk.</i>	simbolizēt (simbolizē, simbolizēja)
likt (liek, lika): tu liec	simbols
lini <i>parasti dsk.</i>	sīpolis
mazgāties (mazgājas, mazgājās)	sisties (sitas, sitās): tu sities
miegapūznis	slapjš, slapja
miegs	šņukurs
miers: liec mani mierā	sols
mija	šopavasar
miza	šūpoles <i>tikai dsk.</i>
mosties (mostas, modās)	šūpoties (šūpojas, šūpojās)
muca	tecēt (tek, teceja) <i>parasti 3. pers.</i>
noteikt (noteic, noteica)	tērpies (tērpjas, tērpās): tu tērpies
ods	ticejums
ola	tipisks, tipiska
pakāpenisks, pakāpeniska	tradicionāls, tradicionāla
paraža	upe
pāriet (pāriet, pārgāja) ← iet	uzskatīt (uzskata, uzskatīja) (par +akuz.)
pastaigāties (pastaigājas, pastaigājās)	vairāki, vairākas
patrons; patronē	vārīt (vāra, vārīja)
pazīstams, pazīstama	vasarīgs, vasarīga
pelni <i>tikai dsk.</i>	vēders
pīrāgs	vējains, vējaina
pirms	vēlreiz
ragaviņas <i>tikai dsk.</i>	viela
raudāt (raud, raudāja)	vizināties (vizinās, vizinājās)
raža	vizināšanās
rūkt (rūc, rūca)	zaļot (zaļo, zaļoja)
rumulēties (rumulējas, rumulējās)	zemu
saistīts, saistīta (ar +akuz.)	ziedēt (zied, ziedēja)
sāns: uz otriem sāniem	zirgs
saplīst (aplīst; aplīsa) <i>parasti 3. pers.</i>	zvērs